

**Piotr Duksa, Małgorzata  
Tomkiewicz**

---

**Nauczyciel funkcjonariuszem  
publicznym? Zakres ochrony i  
odpowiedzialności nauczycieli w  
polskim prawie karnym**

---

Studia Warmińskie 48, 227-248

---

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.

Ks. Piotr Duksa  
Wydział Teologii  
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie  
Małgorzata Tomkiewicz  
Wydział Teologii  
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

## **Nauczyciel funkcjonariuszem publicznym? Zakres ochrony i odpowiedzialności nauczycieli w polskim prawie karnym**

**Słowa kluczowe:** nauczyciel, nauczyciel akademicki, szkoła, funkcjonariusz publiczny, kodeks karny.

**Key words:** Teacher, Academic Teacher, School/Educational establishment, Official, Penal Code.

**Schlüsselworte:** Lehrer, akademische Lehrer, Schule, Beamter, Strafgesetzbuch.

Wprowadzona ustawą z 11 kwietnia 2007 r.<sup>1</sup> nowelizacja art. 63 ustawy z 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela<sup>2</sup> stanowi, że nauczyciele podczas lub w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych korzystają z ochrony, jaka przysługuje funkcjonariuszom publicznym. Przedmiotowy zapis, zarówno w czasie jego uchwalenia, jak i obecnie, oceniany jest w odbiorze społecznym jako regulacja – co do zasady – właściwa i potrzebna. Przemoc wobec nauczycieli nie jest już bowiem zjawiskiem jedynie marginalnym, lecz wręcz społeczną patologią, która zatacza coraz szersze kręgi, stając się nieomal stałym elementem szkolnej rzeczywistości. Rozszerzenie ochrony prawnej nauczycieli, mimo że uzasadnione wskazanymi wyżej przesłankami, w praktyce zdaje się nie mieć większego znaczenia. W ciągu czterech lat obowiązywania przedmiotowej regulacji ani nie wzrosła w sposób zauważalny liczba spraw w organach ścigania i wymiaru sprawiedliwości dotyczących ochrony życia, zdrowia i czci nauczycieli, ani nie zmalała liczba kierowanych wobec nich aktów agresji.

---

<sup>1</sup> Dz.U. z 2007 r., nr 80, poz. 542.

<sup>2</sup> Dz.U. z 2006 r., nr 97, poz. 674.

Taki stan jest wypadkową wielu okoliczności i uwarunkowań społecznych, w tym niewątpliwie faktu, że w wielu szkołach przemoc nadal jest tematem tabu, a obawa przed jej upublicznieniem wynika z lęku przed negatywnym rozgłosem i utratą „dobrego wizerunku” (szkoły i nauczyciela) na zewnątrz. Nie sposób jednakże nie zauważyć, że istotną rolę w omawianym względzie odgrywa również stosunkowo niska świadomość prawna samych nauczycieli. Jak wynika bowiem z przeprowadzonych badań<sup>3</sup>, nauczyciele często nie reagują na przemoc w szkole, w tym na przemoc, której sami padają ofiarą, gdyż nie czują się kompetentni do podejmowania działań wobec osób przejawiających zachowania agresywne, a także nie mają właściwego rozeznania (poza sytuacjami ewidentnymi), czy dane zachowanie jest, czy też nie jest naruszeniem prawa. Nie orientują się też dokładnie, na czym polega istota ochrony, jaka przysługuje funkcjonariuszom publicznym i jaki jest jej zakres.

Niska świadomość prawna w tym względzie powoduje, że nauczyciele nie zawsze zdają sobie sprawę z tego, że niejednokrotnie sami balansują na granicy prawa, a pewne ich działania (lub zaniechania) bywają sprzeczne z prawem. Nie uświadamiają też sobie w pełni faktu, że odpowiedzialność karna, wynikająca ze specyfiki wykonywanego przez nich zawodu, jest z natury szersza niż w przypadku osób z innych grup zawodowych. A nawet jeśli tego rodzaju świadomość mają, to nie jest ona wolna od licznych pytań i wątpliwości. Tym ostatnim trudno się dziwić, zważywszy na fakt, że kwestia statusu prawnego nauczycieli w aspekcie odpowiedzialności karnej jest zagadnieniem niejednoznacznym również dla praktyków i teoretyków prawa. Trudnym wyzwaniem wydaje się być udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy nauczyciele są funkcjonariuszami publicznymi czy jedynie korzystają z ochrony, jaka przysługuje tym funkcjonariuszom oraz czy tego rodzaju ochrona obejmuje wszystkie osoby wykonujące zawód nauczyciela, czy tylko pewne ich kategorie?

W niniejszym artykule autorzy podjęli próbę znalezienia odpowiedzi na wyżej postawione pytania. Jednocześnie, na przykładzie wybranych typowych przestępstw popełnianych na szkodę nauczycieli oraz przestępstw popełnianych w związku z wykonywaniem obowiązków nauczycielskich, może tekst ten stać się swoistym kompendium podstawowej wiedzy prawnej w tej kwestii.

---

<sup>3</sup> A.K. Nowakowska, *Zachowania nauczycieli wobec agresji w szkole i ich przyczyny*, w: A. Rejzner (red.), *Agresja w szkole, spojrzenie wieloaspektowe*, Warszawa 2004, s. 163–165.

## 1. Funkcjonariusz publiczny a osoba pełniąca funkcję publiczną

Pojęcia „funkcjonariusz publiczny” i „osoba pełniąca funkcję publiczną” jakkolwiek w potocznym rozumieniu mogą uchodzić za określenia synonimiczne, to jednakże na gruncie przepisów prawa karnego pojęciami tożsamymi nie są. Abstrahując od kontrowersji, jakie w tym aspekcie istniały w literaturze przedmiotu, zwłaszcza w czasie obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r., oraz od sporów doktrynalnych, jakie w tym względzie zachodzą i obecnie, przede wszystkim stwierdzić należy, że pojęcie „osoba pełniąca funkcję publiczną” jest pojęciem znaczeniowo szerszym niż „funkcjonariusz publiczny”<sup>4</sup>. Oznacza to, że każdy funkcjonariusz publiczny pełni funkcję publiczną, jednakże nie każda osoba pełniąca funkcję publiczną jest funkcjonariuszem publicznym. Przedmiotowa różnica w wymiarze karnoprawnym sprowadza się do zakresu penalizacji, tj. pewne przestępstwa mogą być popełnione jedynie przez funkcjonariuszy publicznych (jak np. określony w art. 231 k.k. występki nadużycia władzy), inne natomiast (jak np. wymienione w art. 228 k.k. łapownictwo bierne) przez osoby pełniące funkcję publiczną, a zatem przez tego rodzaju osoby, które z uwagi na pewne kryteria związane z charakterem wykonywanych obowiązków, rodzajem prowadzonej działalności lub miejscem zatrudnienia, traktowane są przez ustawodawcę odmiennie od ogółu obywateli.

### 1.1. Funkcjonariusz publiczny

Zawarte w art. 63 Karty Nauczyciela sformułowanie, że nauczyciele podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych korzystają z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w ustawie z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (dalej: k.k.)<sup>5</sup> nie oznacza, że nauczyciele mają status funkcjonariuszy publicznych w rozumieniu wymienionej ustawy. Korzystanie z ochrony „takiej jak” funkcjonariusze publiczni nie jest bowiem analogiczne z „byciem” funkcjonariuszem publicznym i tego rodzaju statusu nie implikuje. Powyższy pogląd wyrażony został przez Sąd Najwyższy w wyroku z 27 listopada 2000 r. w sprawie WKN 27/00<sup>6</sup> oraz

<sup>4</sup> Taki pogląd, niezmienny od lat, prezentuje judykatura, w tym Sąd Najwyższy w licznych swych orzeczeniach (m.in. uchwała składu siedmiu sędziów SN z 20.06.2001 r. w sprawie IKZP 5/01, OSNKW 2001 r., z. 9–10, poz. 71; uchwała składu siedmiu sędziów SN z 28.03.2002 r. w sprawie IKZP 35/01, OSNKW 2002 r., z. 5–6, poz. 29 i in.).

<sup>5</sup> Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553.

<sup>6</sup> Orzecznictwo Sądu Najwyższego-Izba Karna i Wojskowa (dalej: OSNKW) 2001 r., z. 3–4, poz. 21.

w postanowieniu z 8 grudnia 2004 r. w sprawie IV KK 126/04<sup>7</sup> i w przeważającej większości z aprobatą przyjęty w literaturze prawniczej<sup>8</sup>.

O tym, kto jest funkcjonariuszem publicznym stanowi art. 115 § 13 k.k., który zawiera legalną, zakresową i pełną definicję tego pojęcia. Zgodnie z wymienionym przepisem funkcjonariuszem publicznym jest:

- 1) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) poseł, senator, radny;
- 2a) poseł do Parlamentu Europejskiego;
- 3) sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy;
- 4) osoba, będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych;
- 5) osoba, będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe;
- 6) osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej;
- 7) funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej;
- 8) osoba pełniąca czynną służbę wojskową.

Nauczyciele wykonujący obowiązki *stricte* nauczycielskie (dydaktyczne, wychowawcze, opiekuńcze) do żadnej z wymienionych kategorii osób nie należą.

W przypadku nauczycieli pracujących w szkołach, będących jednostkami samorządu terytorialnego można byłoby rozważać, czy osoby te nie są pracownikami samorządu terytorialnego w rozumieniu wskazanego wyżej pkt. 4 art. 115 § 13 k.k., jednakże hipotezę tę należy odrzucić. O ile bowiem nie ulega wątpliwości, że ustawa z 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych<sup>9</sup> ma zastosowanie do pracowników zatrudnionych m.in. w powiatowych jednostkach organizacyjnych, to jednakże zgodnie z art. 3 tej ustawy, przepisów wymienionej regulacji nie stosuje się do tych pracowników, których status prawny określają odrębne przepisy. Wobec faktu, że status prawny nauczycieli zatrud-

<sup>7</sup> OSNKW 2005 r., z. 1, poz. 9.

<sup>8</sup> R. Zawłocki, Komentarz do art. 115 § 19, w: M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 987; J. Majewski, Komentarz do art. 119 § 13, w: A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 1216; M. Mozgawa, Komentarz do art. 115 § 13, w: M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2010, s. 245.

<sup>9</sup> Dz.U. z 2008 r., nr 223, poz. 1458.

nionych w szkołach prowadzonych przez samorząd terytorialny określa ustawa z 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, nie można uznać, by nauczyciele byli „pracownikami samorządowymi” w znaczeniu wyżej wskazanym<sup>10</sup>. Szkoły, przedszkola i inne tego rodzaju placówki nie są też – generalnie ujmując – „organami administracji rządowej” ani też „organami państwowymi”, stąd też nie ma podstaw do uznania, by nauczyciele tam zatrudnieni byli funkcjonariuszami publicznymi w rozumieniu pozostałych podmiotów wymienionych w pkt. 4 art. 115 § 13 k.k.

To jednakże, że ogół nauczycieli nie mieści się w żadnym z kręgów podmiotów wymienionych w art. 115 § 13 k.k., zaś fakt korzystania z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym sam przez się tego statusu nie kreuje, nie oznacza jeszcze, że żaden nauczyciel funkcjonariuszem publicznym nie jest. Tego rodzaju wnioskowanie byłoby błędnym uproszczeniem. Nie można bowiem odmówić przymiotu funkcjonariusza publicznego tym z nauczycieli, którzy pracują w administracji rządowej, jak np. Kuratorium Oświaty, Ministerstwo Edukacji Narodowej czy też Centralna Komisja Egzaminacyjna. Status wymienionych funkcjonariuszy przysługuje także tym nauczycielom, którzy orzekają w organach dyscyplinarnych. Jeśli bowiem zgodnie z treścią art. 115 § 13, pkt 3 k.k. funkcjonariuszami publicznymi są osoby orzekające w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy, to orzekanie w komisjach dyscyplinarnych dotyczących odpowiedzialności nauczycieli niewątpliwie przedmiotowe kryterium spełnia. Komisje te działają bowiem w oparciu o regulację zawartą w art. 77–81 Karty Nauczyciela, a zatem działają na podstawie ustawy. Funkcjonariuszami publicznymi będą też dyrektorzy szkół w zakresie, w jakim uprawnieni są do wydawania decyzji administracyjnych. Decyzją administracyjną jest np. decyzja dyrektora szkoły o skreśleniu ucznia z listy uczniów<sup>11</sup>. W odniesieniu do dyrektorów wyraźnie jednakże podkreślić należy, że status funkcjonariusza publicznego jest w omawianym przypadku ściśle limitowany. Przysługuje dyrektorom jedynie w takim zakresie, w jakim uprawnieni są do wydawania wspomnianych decyzji administracyjnych, natomiast samo pełnienie kierowniczego stanowiska tego statusu nie powoduje. W art. 115 § 13 pkt.6 k.k. ustawodawca stanowi wprawdzie, że funkcjonariuszami publicznymi są osoby zajmujące kierownicze stanowisko

<sup>10</sup> Analogiczny pogląd prezentuje też W. Drobny w: W. Drobny, M. Mazuryk, P. Zuzankiewicz, *Ustawa o pracownikach samorządowych. Komentarz*, System Informacji Prawnej Lex (Lex Omega) 43 (2010).

<sup>11</sup> Zgodnie z Uchwałą Sądu Najwyższego z 18 października 1995 r., (III AZP 28/95) skreślenie ucznia z listy uczniów zarówno szkoły publicznej, jak i niepublicznej, powinno następować w drodze decyzji administracyjnej. Tezę, że decyzja dyrektora o skreśleniu ucznia z listy uczniów jest decyzją administracyjną Sąd Najwyższy wyraził również m.in. w wyroku z 9 XI 2001 r. ( III RN 149/2000).

w innej instytucji państwowej, jednakże w zasadniczej większości szkoły, przedszkola i inne tego rodzaju placówki, nawet jeśli mają charakter publiczny, do instytucji państwowych się nie zaliczają. W literaturze przedmiotu trafnie podkreśla się, że skoro ustawodawca w pkt. 4 i 5 art. 115 § 13 wyraźnie rozróżnił to, co „państwowe”, od tego, co „samorządu terytorialnego”, to wobec jednoznacznych wskazań językowych dyrektyw wykładni, nie można uznać, by termin „instytucje państwowe” oznaczał to samo co „instytucje samorządowe”<sup>12</sup>.

Powyższe uwagi w znaczącej mierze odnieść można również do nauczycieli akademickich. Osoby będące nauczycielami akademickimi w myśl ustawy z 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym<sup>13</sup> w przeważającej większości nie mają statusu funkcjonariuszy publicznych, gdyż nie mieszczą się w żadnej z kategorii podmiotów wymienionych w art. 115 § 13 k.k. Taki status przysługuje jednakże tym nauczycielom akademickim, którzy są np. członkami komisji dyscyplinarnych orzekających w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich (art. 139–150 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym), studentów (art. 211–223 tej ustawy) czy doktorantów (art. 226). W przypadku uczelni państwowych funkcjonariuszami publicznymi będą też ci nauczyciele akademicy, którzy zajmują w nich kierownicze stanowiska. Uczelnie państwowe powszechnie uznawane są bowiem w doktrynie jako „inne instytucje państwowe”, o których mowa w art. 115 § 13 pkt. 6 k.k. Pełnienie funkcji kierowniczych nie odnosi się przy tym jedynie do tego rodzaju stanowisk, które kierują całością danej jednostki, lecz również do tych, które kierują jej częścią. W odniesieniu do nauczycieli akademickich funkcjonariuszem publicznym będzie zatem nie tylko rektor i prorektorzy, ale również dziekani, prodziekani, dyrektorzy instytutów czy kierownicy katedr<sup>14</sup>. Funkcjonariuszami publicznymi będą też nauczyciele akademicy pracujący m.in. w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Osoby, które nie przynależą do żadnej z kategorii podmiotów wymienionych w art. 115 § 13 k.k. nie są funkcjonariuszem publicznym. Interpretacja kryteriów, które decydują o tym, czy dana osoba jest czy też nie jest funkcjonariuszem publicznym nie może być dokonywana na podstawie wykładni rozszerzającej<sup>15</sup>.

<sup>12</sup> Pogląd ten prezentuje m.in. J. Majewski (w: A. Zoll (red.), *Kodeks karny*, s. 1220), wskazując jednocześnie na analogiczne stanowisko prezentowane w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów SN z 20.06.2001 r. w sprawie IKZP 5/01 (OSNKW 2001, z. 9–10, poz. 71). Autor ten zauważa jednocześnie, że pominięcie w katalogu funkcjonariuszy publicznych osób zajmujących kierownicze stanowisko w innych niż określone w art. 115, § 13 pkt. 4 i 5 k.k. instytucjach samorządowych należy traktować jako błąd merytoryczny.

<sup>13</sup> Dz.U. z 2005 r., nr 164, poz. 1365.

<sup>14</sup> M. Mozgawa, *Kodeks*, s. 246.

<sup>15</sup> W postanowieniu z 8 XII 2004 r. w sprawie IV KK 126/04 Sąd Najwyższy wprost stwierdził, że „wykładnia kryteriów decydujących o uznaniu danej osoby za funkcjonariusza publicznego powinna być podporządkowana rygorom ścisłej wykładni” (OSNKW 2005 r., z. 1, poz. 9).

## 1.2. Osoba pełniąca funkcję publiczną

Definicję wymienionego pojęcia zawiera art. 115 § 19 k.k. Stanowi on, że osobą pełniącą funkcję publiczną jest funkcjonariusz publiczny, członek organu samorządowego, osoba zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, chyba że wykonuje wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez ustawę lub wiążącą Rzeczpospolitą Polską umowę międzynarodową. Odnosząc te kryteria do nauczycieli i nauczycieli akademickich stwierdzić należy, że wszystkie osoby wykonujące obowiązki nauczycielskie (dydaktyczne, wychowawcze, opiekuńcze) są osobami pełniącymi funkcje publiczne. Prowadzą one bowiem działalność publiczną i ich uprawnienia i obowiązki w zakresie tej działalności są określone i uznane przez ustawę. Teza, że wykonywanie obowiązków nauczycielskich jest „działalnością publiczną” w znaczeniu wyżej wskazanym, w pełni koresponduje z definicją J. Majewskiego, który stwierdził, że działalność publiczna jest to „[...] działalność w jakimś stopniu zinstytucjonalizowana, służąca realizacji zadań publicznych (a więc odnoszących się do ogółu) i wywierająca lub przynajmniej mogąca wywierać skutki w sferze publicznej”<sup>16</sup>. Realizowanie szeroko pojmowanego procesu kształcenia – zarówno w placówkach publicznych, jak i niepublicznych – jest w sposób oczywisty realizacją jednego z konstytucyjnych zadań państwa<sup>17</sup> i odbywa się w oparciu o regulacje zawarte w takich ustawach, jak ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty<sup>18</sup> i Prawo o szkolnictwie wyższym<sup>19</sup>.

Niezależnie od powyższego, na marginesie zauważyć należy, że wymieniony we wskazanym wyżej art. 115 § 19 k.k. termin „jednostka organizacyjna dysponująca środkami publicznymi”<sup>20</sup> obejmuje m.in. państwowe i samorządowe jednostki sektora finansów publicznych w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy z 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych<sup>21</sup>, a zatem również w oparciu

<sup>16</sup> J. Majewski, *Kodeks*, s. 1242.

<sup>17</sup> Art. 70 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.

<sup>18</sup> Dz.U. z 2004 r., nr 256, poz. 2572.

<sup>19</sup> W odniesieniu do nauczycieli akademickich przedmiotowa teza znalazła swój jednoznaczny wyraz w postanowieniu Sądu Najwyższego z 25 VI 2004 r. w sprawie VKK 74/04.

<sup>20</sup> Zgodnie z poglądem O. Górniok i J. Bojarskiego powyższe sformułowanie odnosi się do jednostki organizacyjnej jako takiej, a nie do kompetencji czy konkretnych czynności wykonywanych przez poszczególne osoby w niej zatrudnione, zaś za „środki publiczne” można uznać nie tylko środki wchodzące w skład majątku danej jednostki, ale także wszelkie środki publiczne, z których jednostka, z mocy różnych tytułów korzysta. Zob. O. Górniok, J. Bojarski, *Komentarz do art. 115, § 13, w: M. Filar (red.), Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 604–605.

<sup>21</sup> Dz.U. z 2005 r., nr 249, poz. 2104.



o to kryterium stwierdzić należy, że nauczyciele i nauczyciele akademicy zatrudnieni w wymienionych jednostkach są osobami pełniącymi funkcje publiczne.

## 2. Nauczyciel jako podmiot ochrony

Rozważając aspekt związany z przysługującą nauczycielom ochroną za-uważać należy, że stwierdzenie, w myśl którego ochronie prawnej, jaka przysługuje funkcjonariuszom publicznym podlegają nauczyciele, z pozoru jest stwierdzeniem w pełni zrozumiałym językowo i oczywistym. Przy głębszej analizie jednakże określenie to rodzi zasadnicze wątpliwości interpretacyjne. Pojęcie „nauczyciel” jest bowiem terminem występującym w różnych aktach prawnych<sup>22</sup>, zaś jego zakres pojęciowy nie jest w nich wszystkich tożsamy. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania w tym zakresie, należy zauważyć, że nauczycielem jest zarówno wychowawca w publicznym przedszkolu, katecheta w szkole niepublicznej o uprawnieniach szkoły publicznej, jak i nauczyciel określonego przedmiotu w szkole niepublicznej bez uprawnień szkoły publicznej. Zważywszy na fakt, że omawiana regulacja przyznająca nauczycielom ochronę prawną analogiczną do tej, jaką mają funkcjonariusze publiczni, zamieszczona została w art. 63 Karty Nauczyciela (a więc w akcie prawnym, który wbrew pozorom nie reguluje statusu prawnego wszystkich osób będących nauczycielami), rodzi się zasadnicze pytanie, jakiego kręgu podmiotów owa ochrona dotyczy?

Z treści przedmiotowej ustawy wynika, że ochroną przewidzianą dla funkcjonariuszy publicznych objęci są ci nauczyciele, do których przepisy Karty Nauczyciela mają zastosowanie w całości<sup>23</sup>, jak i ci, do których wymieniona ustawa ma zastosowanie częściowe<sup>24</sup>.

<sup>22</sup> Dla przykładu wskazać można, że tego rodzaju terminologia występuje m.in. w rozporządzeniu z 8 XII 2004 r. Ministra Gospodarki i Pracy w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. z 2004 r., nr 265, poz. 2644), w którym zawód „nauczyciel” występuje w kilkudziesięciu odmianach (np. 232 nauczycieli gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych: 232 101 nauczycieli biologii, 232 102 nauczycieli chemii, 232 103 nauczycieli etyki itd.; 233 nauczycieli szkół podstawowych i przedszkoli: 233 103 nauczycieli informatyki w szkole podstawowej, 233 111 nauczycieli religii w szkole podstawowej itd.; 234 nauczycieli szkół specjalnych: 234 101 nauczycieli głuchych i niedosłyszących (surdopedagog), 234 102 nauczycieli niewidomych i niedowidzących (tyflopedagog) itd.; 2359 specjalistów szkolnictwa i wychowawców gdzie indziej niesklasyfikowanych: 235 901 nauczycieli bibliotekarzy, 235 903 nauczycieli logopedów itd.).

<sup>23</sup> Dz.U. z 2004 r., nr 256, poz. 2572 z późn. zm.; Dz.U. z 2002 r., nr 11, poz. 109 z późn. zm.; Dz.U. nr 137, poz. 1304; Dz.U. nr 64, poz. 593 z późn. zm.

<sup>24</sup> Tę grupę stanowią nauczyciele, co do których – zgodnie z art. 91a ust. 1, 2 i 4, art. 91b ust. 2 i 2a – przepisy tej ustawy mają zastosowanie ograniczone.

W przypadku nauczycieli zatrudnionych w szkołach oraz w placówkach oświatowo-wychowawczych i opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez Kościoły i inne związki wyznaniowe dodatkowo odnotować trzeba, że zakres stosowania do tych osób postanowień Karty Nauczyciela regulują odrębne przepisy. W odniesieniu do Kościoła katolickiego tego rodzaju normę zawiera art. 21 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej<sup>25</sup>, który stanowi, że do nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez kościelne osoby prawne, a także świeckich nauczycieli w niższych seminariach duchownych stosuje się prawa i obowiązki ustalone dla nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w państwowych szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych oraz opiekuńczo-wychowawczych<sup>26</sup>. Tego rodzaju zasada zdaje się jednakże nie dotyczyć nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w niepublicznych przedszkolach i niepublicznych placówkach działających na podstawie przepisów o systemie oświaty oraz niepublicznych placówkach działających na podstawie przepisów o pomocy społecznej prowadzonych przez kościelne osoby prawne<sup>27</sup>.

Nie podejmując próby pogłębionej analizy poszczególnych aktów normatywnych dotyczących omawianej materii, z uwagi na ramy zakreślone formą

<sup>25</sup> Dz.U. z 1989 r., nr 29, poz.154.

<sup>26</sup> Regulację podobną do przedstawionej zawierają również ustawy dotyczące innych Kościołów, tj. art. 14 ust. 2 ustawy z 20 II 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowców w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 254); art. 11 ust. 2 ustawy z 20 II 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 253); art. 11 ust. 2 ustawy z 20 II 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r., nr 41, poz. 252); art. 11 ust. 2 ustawy z 30 VI 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 482); art. 13 ust. 2 ustawy z 30 VI 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 481); art. 13 ust. 2 ustawy z 30 VI 1995 r. ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 480); art. 14 ust. 2 ustawy z 30 VI 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1995 r., nr 97, poz. 479); art. 17 ustawy z 13 V 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1994 r., nr 73, poz. 323); art. 17 ustawy z 4 VII 1991 r. o stosunku Państwa do Kościoła Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1991 r., nr 66, poz. 287).

<sup>27</sup> Jak wynika bowiem z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 19 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu uprawnień i obowiązków nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w niepublicznych przedszkolach i niepublicznych placówkach prowadzonych przez kościelne osoby prawne (Dz.U. z 2002 r., nr 204, poz. 1722) wydanego w oparciu o delegację ustawową zawartą w art. 21 ust. 2 cyt. ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, do tej grupy osób stosuje się pewne uregulowania z Karty Nauczyciela, jednakże wśród nich nie wymieniono regulacji zawartej w art. 63 tej ustawy.

niniejszej publikacji, przede wszystkim należy stwierdzić, że powyższe uwagi prowadzą do zasadniczej konkluzji, że ochronie określonej w art. 63 Karty Nauczyciela nie podlegają wszystkie osoby wykonujące zawód nauczyciela. Z ochrony tej korzystają tylko ci, którzy w sposób bezpośredni lub pośredni są adresatami wymienionej ustawy i którym ustawa ta tego rodzaju ochronę gwarantuje. Poza ochroną art. 63 Karty Nauczyciela pozostają natomiast te grupy zawodowe nauczycieli, których Karta Nauczyciela nie dotyczy, a więc m.in. nauczyciele pracujący w szkołach niepublicznych, które nie mają uprawnień szkół publicznych.

Wymienionej ochronie nie podlegają też nauczyciele akademicy, których status prawny, całkowicie autonomicznie i odrębnie reguluje ustawa z 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym. Ustawa ta odpowiednika art. 63 Karty Nauczyciela nie zawiera.

### 3. Zakres ochrony nauczyciela

Jak już wspomniano, nauczyciele podczas lub w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych korzystają z ochrony, jaka przysługuje funkcjonariuszom publicznym, przy czym organ prowadzący szkołę i dyrektor szkoły zobowiązani są z urzędu występować w obronie nauczyciela, gdy ustalone dla nauczyciela uprawnienia zostaną naruszone.

Przestępstwa przeciwko funkcjonariuszom publicznym są ścigane z urzędu, co oznacza, że poszkodowany nauczyciel nie musi sam inicjować postępowania jurysdykcyjnego. W przypadku stwierdzenia zaistnienia przestępstwa, w sytuacji, jeśli sprawcą jest osoba odpowiadająca jako dorosły<sup>28</sup>, ze stosownym aktem oskarżenia występuje do sądu prokurator. Pokrzywdzony nauczyciel może w toczącym się procesie wystąpić w charakterze oskarżyciela posiłkowego<sup>29</sup>. Jeśli sprawcą jest osoba, która w chwili popełnienia zarzuczonego czynu nie ukończyła 17 roku życia, prokurator zawiadamia sąd rodzinny w celu rozważenia środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu

---

<sup>28</sup> Zgodnie z art.10 §1 k.k. na zasadach określonych w przepisach prawa karnego odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17. roku życia. W przypadku najcięższej kategorii przestępstw (jak np. spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu) na zasadach określonych w k.k. odpowiada nieletni po ukończeniu 15. roku życia, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne (art. 10 § 2 k.k.).

<sup>29</sup> Stanowi o tym art. 53 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

w sprawach nieletnich<sup>30</sup> oraz w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym<sup>31</sup>. Wobec sprawców nieletnich sąd rodzinny może zastosować środki wychowawcze w postaci m.in.: upomnienia, zobowiązania do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej krzywdy, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, może zastosować nadzór kuratora czy też orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej. W przypadku nieletnich w wieku od 13 do 17 lat, wykazujących wysoki stopień demoralizacji, którzy dopuszczają się czynów karalnych (rozumianych jako czyny zabronione wyczerpujące znamiona przestępstwa), sąd rodzinny może orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym.

Poruszając aspekt dotyczący ochrony nauczyciela, podkreślić należy, że poza ochroną, która jest zarezerwowana dla funkcjonariuszy publicznych, nauczycielom przysługują te formy ochrony, które dostępne są ogółowi obywateli. Omawiana ochrona „podczas lub w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych” nie jest też zawężona jedynie do relacji nauczyciel-uczeń. Nauczyciele podlegają ochronie – w sytuacji przedstawionej wyżej – zarówno wtedy, gdy ich dobra osobiste i prawa miałyby być naruszane przez uczniów, jak i wówczas, jeśli sprawami tych naruszeń byłyby osoby inne, np. rodzice.

### 3.1. Naruszenie nietykalności cielesnej

Kto narusza nietykalność cielesną funkcjonariusza publicznego lub osoby do pomocy mu przybranej podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3 (art. 222 § 1 k.k.).

Do działań naruszających nietykalność cielesną należą: uderzenie, kopnięcie, popchnięcie, przewrócenie, pociągnięcie za włosy, oplucie, rzucenie w osobę jakimś przedmiotem, oblanie wodą lub nieczystościami. Naruszenie nietykalności cielesnej nie zawsze musi się łączyć z wywołaniem bólu, ale musi być fizyczne, tzn. atak sprawcy musi być skierowany na ciało osoby pokrzywdzonej, chociaż sprawca wcale nie musi ofiary dotknąć bezpośrednio. Atak ten może bowiem być przeprowadzony za pomocą przedmiotu (np. ciągnięcie za ubranie) lub zwierzęcia (np. poprzez szczucie psem).

<sup>30</sup> Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2002 r., nr 11, poz. 109 z późn. zm.).

<sup>31</sup> Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1975 r., nr 45, poz. 234 z późn. zm.).

Nie można jednak zapominać o tym, że jeżeli czyn, o którym mowa powyżej, wywołało niewłaściwe zachowanie się funkcjonariusza lub osoby do pomocy mu przybranej, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 222 § 2 k.k.).

W przypadku naruszenia nietykalności cielesnej nauczyciela, który nie korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych, tego rodzaju czyn wyczerpuje znamiona występku z art. 217 § 1 k.k. i ścigany jest z oskarżenia prywatnego.

### 3.2. Czynna napaść

Kto, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi osobami lub używając broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu albo środka obezwładniającego, dopuszcza się czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego lub osobę do pomocy mu przybraną podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (art. 223 k.k.).

Czynna napaść to energiczne, zaczepne, gwałtowne działanie podjęte z zamiarem wyrządzenia fizycznej krzywdy, uszczerbku na zdrowiu lub zadania bólu, przy tym obrany cel nie musi zostać osiągnięty. Przesłankami odpowiedzialności jest użycie niebezpiecznego narzędzia lub działanie wspólne i w porozumieniu z innymi osobami.

### 3.3. Zmuszenie do przedsięwzięcia lub zaniechania czynności prawnej

Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 224 § 1 i 2 k.k.).

### 3.4. Znieważenie

Kto znieważa funkcjonariusza publicznego lub osobę do pomocy mu przybraną, podczas i w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (art. 226 § 1 k.k.).

Zniewaga to zachowanie wyrażające pogardę dla innej osoby wyrażoną zwykle w postaci epitetu słownego, ale można ją też wyrazić pismem, wizerunkiem, obelżywym gestem, działaniem lub zaniechaniem. O uznaniu danego

zachowania za zniewagę decydują utrwalone zwyczaje społeczne, a nawet środowiskowe. Zgodnie z powszechnie przyjętymi poglądami doktryny, pojęcie zniewagi winno być interpretowane obiektywnie i w świetle powszechnych standardów kulturowych, a nie jedynie subiektywnie. Oznacza to, że jeżeli dana wypowiedź nie zawiera elementów, które obiektywnie są uznawane za obraźliwe, nie dojdzie do zaistnienia zniewagi, mimo że odbierający ją adresat czuł się jej treścią znieważony. Określonego zwrotu nie można przy tym rozpatrywać jako znieważającego w oderwaniu od kontekstu całej wypowiedzi i abstrakcyjnie, bowiem dany zwrot sam w sobie może znieważający nie być, jednakże w wypowiedzianym kontekście cechę taką zyska<sup>32</sup>.

Jeżeli czyn, o którym mowa powyżej, wywołało niewłaściwe zachowanie się funkcjonariusza lub osoby do pomocy mu przybranej, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 226 § 2 k.k.). Nie można zapominać o tym, że w niektórych zachowaniach uczniów można dostrzec reakcje na niedociągnięcia szkoły jako instytucji oraz na działania nauczycieli i kierownictwa, odpowiedzialnych za proces kształcenia. Niekiedy szkoła może pobudzać uczniów do niewłaściwego zachowania<sup>33</sup>.

W przypadku znieważenia nauczyciela, który nie korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych, tego rodzaju czyn wyczerpuje znamiona występku z art. 216 § 1 k.k. i ścigany jest z oskarżenia prywatnego.

### 3.5. Zniestawienie

Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie, karze ograniczenia albo pozbawienia wolności do roku (art. 212 § 1 k.k.).

Jeżeli sprawca dopuszcza się wyżej wymienionych czynów za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 212 § 2 k.k.). Środkami masowego komunikowania są wszelkie środki, których działanie sprowadza się do masowego przekazywania treści, a zatem: prasa, przekaz radiowy i telewizyjny, książka, plakat, film, a zwłaszcza Internet. Przyjmuje się, że Internet występuje jako „środek masowego komunikowania” wówczas, gdy

<sup>32</sup> Postanowienie Sądu Najwyższego z 7 V 2008 r. w sprawie IIIK 234/07, Biuletyn Prawa Karnego 33 (2008), nr 10, teza 1.

<sup>33</sup> C. Edwards, *Dyscyplina i kierowanie klasą*, Warszawa 2006, s. 29–30.

wykorzystywany jest w celu przekazywania informacji do nieokreślonego lub wprawdzie określonego lecz tak liczebnego gremium podmiotów, że można uznać je za „wielość odbiorców”. Ma to miejsce np. w takiej sytuacji, gdy treści zabronione umieszczane są na forum danego serwisu lub na witrynie internetowej WWW.

Przestępstwo zniesławienia, które może być popełnione na szkodę każdego nauczyciela bez względu na jego status, ścigane jest z oskarżenia prywatnego.

#### 4. Odpowiedzialność karna nauczyciela

Jak już wspomniano, każdy funkcjonariusz pełni funkcję publiczną, jednak nie każda osoba pełniąca funkcję publiczną jest funkcjonariuszem publicznym<sup>34</sup>. Z powyższego wynika zatem, że nauczyciele mający status funkcjonariuszy publicznych będą ponosić odpowiedzialność karną za te przestępstwa, których sprawcami są *stricto* funkcjonariusze publiczni (ustawodawca w opisie czynu operuje wówczas sformułowaniem „funkcjonariusz publiczny, który...”), a ponadto mogą zostać ukarani za te wszystkie występki, które odnoszą się do osób pełniących funkcje publiczne (w przypadku tych przestępstw ustawodawca stosuje zwrot „kto w związku z pełnieniem funkcji publicznej...”). Wobec faktu, że – jak stwierdzono to wyżej – owe funkcje publiczne pełnią wszyscy nauczyciele, wszyscy też narażeni są na odpowiedzialność karną związaną z nieprawidłowościami w zakresie pełnienia funkcji publicznych.

Warto także nadmienić, że nauczyciele i nauczyciele akademicki – z racji specyfiki wykonywanego zawodu – są osobami uprawnionymi do dokonywania w dokumentach wpisów mających znaczenie prawne (np. świadectwo ukończenia klasy, dziennik lekcyjny, indeks studencki, protokół egzaminacyjny itp.), są też osobami, na których spoczywa prawny obowiązek opieki (zwłaszcza w odniesieniu do dzieci), są także „przełożonymi” w istniejącej zarówno w szkole, jak i na uczelni relacji zależności, stąd też spektrum odpowiedzialności karnej nauczycieli i nauczycieli akademickich jest bardzo szerokie.

##### 4.1. Sprzedajność

Kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej, przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 (art. 228 § 1 k.k.). W wypadku mniejszej wagi, sprawca

<sup>34</sup> Szerzej ta kwestia została omówiona w pkt. 1 niniejszego opracowania.

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 228 § 2 k.k.).

Kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej, przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę za zachowanie stanowiące naruszenie przepisów prawa, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (art. 228 § 3 k.k.). Karze tej podlega także ten, kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej, uzależnia wykonanie czynności służbowej od otrzymania korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy lub takiej korzyści żąda (art. 228 § 4 k.k.).

Jako wyraz wdzięczności uczniów można potraktować przyjęcie kwiatów czy laurki, niemożliwe jest jednak ujęcie w tych kategoriach prezentów lub pieniędzy, nawet gdyby były wręczane nauczycielowi po przeprowadzonym egzaminie lub zakończeniu szkoły.

Warto wiedzieć, że z jednej strony odpowiedzialności karnej podlega także osoba, która udziela lub obiecuje udzielić korzyści majątkowej lub osobistej (art. 229 § 1 k.k.), jednak kiedy korzyść majątkowa lub jej obietnica zostały przyjęte przez nauczyciela, a uczeń lub rodzic zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowie, wówczas sprawca nie podlega karze (art. 229 § 6 k.k.). Uczeń może więc wręczyć nauczycielowi „prezent”, a gdy ten go przyjmie, zawiadomić o tym fakcie policję, nie ponosząc żadnej odpowiedzialności karnej, w przeciwieństwie do nauczyciela.

W sytuacjach szkolnych, mając na względzie omawiany aspekt, warto zadbać także o klarowne i zgodne z przepisami planowanie i rozliczanie wycieczek, obozów, kolonii, wyjazdów, ze szczególnym uwzględnieniem wycieńczeń kosztów opiekunów – wychowawców, by nie być posądzonym o przywłaszczenie nie swoich pieniędzy. Jeżeli np. po powrocie z wycieczki pozostaje pewna kwota niewydanych pieniędzy, można ją spożytkować – po uzgodnieniu z wpłacającymi ją uczniami – na wspólne wyjście do kina, teatru lub po prostu zwrócić ją uczniom. Niedozwolone jest natomiast dysponowanie pozostałą kwotą np. na zakup wyposażenia pracowni szkolnej czy „zamrażanie” jej do następnego klasowego wyjazdu.

#### 4.2. Nadużycie służbowe

Funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub niedopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 231 § 1 k.k.). Jeżeli



sprawca dopuszcza się powyższego czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (art. 231 § 2 k.k.).

#### 4.3. Ujawnienie tajemnicy służbowej

Funkcjonariusz publiczny, który ujawnia osobie nieuprawnionej informację stanowiącą tajemnicę służbową lub informację, którą uzyskał w związku z wykonywaniem czynności służbowych, a której ujawnienie może narazić na szkodę prawnie chroniony interes, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 266 § 2 k.k.).

#### 4.4. Poświadczenie nieprawdy

Funkcjonariusz publiczny lub inna osoba uprawniona do wystawienia dokumentu, która poświadcza w nim nieprawdę, co do okoliczności mającej znaczenie prawne, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 271 § 1 k.k.). Jeżeli sprawca dopuszcza się wyżej wymienionego czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 (art. 271 § 3 k.k.).

#### 4.5. Nadużycia seksualne

Stosunek zależności, o którym mowa będzie poniżej, dotyczyć może np. relacji: nauczyciel – uczeń, nauczyciel akademicki – student, dyrektor szkoły – nauczyciel, niezależnie od wieku poszkodowanego.

Kto bowiem, przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia, doprowadza inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 199 § 1 k.k.).

Jeżeli czyn, o którym mowa powyżej został popełniony na szkodę małoletniego<sup>35</sup>, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 199 § 2 k.k.). Karze tej podlega, kto doprowadza małoletniego do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, nadużywając zaufania lub udzielając mu korzyści majątkowej lub osobistej, albo jej obietnicy (art. 199 § 3 k.k.).

„Obcowanie płciowe” obejmuje swym zakresem znaczeniowym akty spółkowania oraz jego surogaty, tj. gdy czynność sprawcza polega na bezpo-

<sup>35</sup> Małoletni w rozumieniu prawa cywilnego to osoba, która nie ukończyła 18 lat.

średnim kontakcie płciowym ciała sprawcy z organami płciowymi ofiary lub też z tymi częściami jej ciała, które sprawca traktuje równoważnie i na których lub za pomocą których sprawca wyładowuje swój popęd seksualny<sup>36</sup>.

„Inna czynność seksualna” jest znamieniem otwartym i niepoddającym się łatwo obiektywizacji, z punktu widzenia kryteriów czysto biologicznych czy fizjologicznych, wywołując liczne dysputy w literaturze<sup>37</sup>. O tym, czy dana czynność jest, czy też nie jest czynnością seksualną, decydować mogą także oceny kulturowe<sup>38</sup>. Sąd Najwyższy w jednym ze swych orzeczeń wyraził pogląd, że „inna czynność seksualna [...] to takie zachowanie nie mieszczące się w pojęciu obcowania płciowego, które związane jest z szeroko rozumianym życiem płciowym człowieka, polegające na kontakcie cielesnym sprawcy z pokrzywdzonym lub przynajmniej na cielesnym i mającym charakter seksualny zaangażowaniu ofiary”<sup>39</sup>.

#### 4.6. Naruszenie nietykalności cielesnej oraz fizyczne i psychiczne znęcanie się nad uczniem

Niekiedy nauczyciele mają kłopoty z radzeniem sobie z niewłaściwymi zachowaniami uczniów. Większość z nich nikt nigdy tego nie nauczył, więc czują się bezradni, zestresowani i sfrustrowani. W takich sytuacjach chętnie wymierziliby niesforenemu podopiecznemu klapsa, pociągnęliby go za ucho lub włosy albo, co jeszcze gorsze, uderzyliby go<sup>40</sup>. Tego typu działanie kwalifikuje się jako naruszenie nietykalności cielesnej ucznia, co podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (art. 217 § 1 k.k.). Wprawdzie ustawodawca przewiduje, że jeżeli naruszenie nietykalności wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności, sąd może odstąpić od wymierzenia kary (art. 217 § 2 k.k.). Jednak ustalanie motywów i przebiegu zachowania ucznia do łatwych zadań nie należy, szczególnie gdy brakuje świadków zdarzenia.

Innym problemem, który może pojawić się w sytuacji szkolnej jest psychiczne znęcanie się nauczyciela nad uczniem. Abstrahując od tego, czy przyczyną tego stanu jest osobowość lub wypalenie zawodowe nauczyciela, czy też

<sup>36</sup> M. Filar, *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Warszawa–Poznań 1974, s. 83.

<sup>37</sup> M. Mozgawa, Komentarz do art. 197 Kodeksu karnego, w: M. Mozgawa (red.), *Kodeks Karny*, s. 384–385.

<sup>38</sup> M. Bielski, Komentarz do art. 197 Kodeksu karnego, w: A. Zoll (red.), *Kodeks Karny*, s. 585–586.

<sup>39</sup> Uchwała Sądu Najwyższego z 19 V 1999 r. w sprawie IKZP 17/99, OSNKW 1999 r., nr 7–8, poz. 37.

<sup>40</sup> J. Pyżalski, *Tęsknota za dyscypliną*, Psychologia w szkole 2 (2010), s. 61.

provokujące zachowanie się ucznia lub też kontekst wychowawczy klasy, która wraz z nauczycielem znalazła sobie „kozła ofiarnego”, trzeba pamiętać, że kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 207 §1 k.k.). Jeżeli czyn, o którym mowa powyżej połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (art. 207 § 2 k.k.). Natomiast jeżeli następstwem tego czynu jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 (art. 207 § 3 k.k.).

Klimat przemocy i agresji panujący w szkole w żaden sposób nie usprawiedliwia ani też nie upoważnia nauczyciela do używania siły<sup>41</sup>, naruszania nietykalności cielesnej ucznia czy też psychicznego lub fizycznego znęcania się nad nim.

Mówiąc o przestępstwie naruszenia nietykalności cielesnej oraz znęcaniu się w kontekście środowiska szkolnego nie sposób nie wspomnieć o mobbingu, zwanym niekiedy – dla podkreślenia specyfiki przemocy szkolnej – *bullyingiem*<sup>42</sup>. Oznacza ono tworzenie wokół ofiary, którą może być jednostka lub (rzadziej) grupa, atmosfery zagrożenia w celu wyłączenia jej z życia towarzyskiego lub z zespołu koleżeńskiego<sup>43</sup>. Cechami charakterystycznymi mobbingu jest to, że: dokuczanie ma charakter ciągły, trwa przez dłuższy czas, ofiara i sprawcy są w nierównej sytuacji, a spotykają się często, jest ukrywany, zwykle wiąże się z rozgłaszaniem pogłosek, że ofiara jest „anormalna” i ma charakter działania celowego, choć może być ono nieuświadomiane<sup>44</sup>. Mobbing przybiera postać obmowy, szykanowania, izolacji, szantażowania, przemocy fizycznej<sup>45</sup> czy też knucia intryg, plotkowania, wyśmiewania<sup>46</sup>. Ofiarami mobbingu bywają głównie osoby zastraszone, pasywne, słabsze fizycznie<sup>47</sup>. Wy-

<sup>41</sup> M. Dąbrowska-Bąk, *Przemoc w stosunkach wychowawczych szkoły*, w: J. Miluska (red.), *Psychologia rozwiązywania problemów szkoły*, Poznań 2001, s. 67.

<sup>42</sup> Pojęcie mobbingu pojawiło się w latach sześćdziesiątych w Szwecji, a następnie we Francji, Niemczech, Włoszech i USA na określenie przemocy zjawiska w pracy. Zostało utworzone z angielskiego rzeczownika *mob*, co oznacza „tłum” albo obłędzenie i wiąże się z angielskim czasownikiem *to mob*, co znaczy „rzucić się na kogoś lub na coś”.

<sup>43</sup> D. Olwens, *Mobbing – fala przemocy w szkole. Jak ją powstrzymać?*, Warszawa 1998, s. 43.

<sup>44</sup> A. Grzywa-Bilkiewicz, *Mobbing i bullying jako formy agresywnych zachowań uczniów*, Nowa Szkoła 634 (2005), nr 6, s. 16–17.

<sup>45</sup> W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 254–255.

<sup>46</sup> J. Danilewska, *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia*, Warszawa 2002, s. 87.

<sup>47</sup> A. Roznowska, *Zjawisko agresji i lęku w szkole*, Edukacja 4 (2001), s. 76–85.

rażnie jednakże podkreślić należy, że mobbing szkolny (bullying) nie dotyczy relacji tylko pomiędzy uczniami. Zdarza się, że jego ofiarą pada nauczyciel, a mobbing stosowany jest przez uczniów. Agresja uczniów skierowana wobec nauczyciela bywa czasami rozszerzana na członków jego rodziny poprzez pogroźki jawne lub anonimowe, co dodatkowo „terroryzuje” ofiarę, podporządkowując ją prześladowcom. Bywa również i tak, że także zachowanie nauczyciela może nosić cechy swoistego współudziału w mobbingu, co ma miejsce wówczas, gdy nauczyciel nie reaguje na przejawy agresji grupy wobec ofiary, solidaryzuje się (choćby milcząco) z napastnikami lub popiera jej przywódcę bądź też w sposób jawny lub zawołowany kpi z klasowego outsidera<sup>48</sup>.

#### 4.7. Niezapewnienie bezpieczeństwa uczniom

Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 160 § 1 k.k.). Jeżeli dodatkowo na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 160 § 2 k.k.). Jeżeli sprawca wyżej wymienionych czynów działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (art. 160 § 3 k.k.).

Nauczyciel, któremu powierzono grupę dzieci do 15. roku życia jest osobą, na którą nałożono obowiązek troszczenia się o małoletniego. Natomiast obowiązek szczególnej troski nałożony jest na osoby, którym powierzono pod opiekę małoletnich do 13. roku życia. W znaczeniu prawnym oznacza to pełną odpowiedzialność opiekuna za każdy czyn niedozwolony małoletniego.

Ustawodawca Kodeksu karnego, jak również zapisy ustawy o systemie oświaty i ustawy Karta Nauczyciela, ustanawiają ochronę dobra powierzonych dzieci i młodzieży do lat 18, w tym szczególnie podkreśla się obowiązek sprawowania ciągłej opieki nad małoletnimi do lat 15, która może być naruszona przez:

- porzucenie lub pozostawienie, choćby na chwilę, bez opieki (dla zaistnienia przestępstwa nie jest konieczne, aby zaistniał stan niebezpieczeństwa utraty zdrowia lub życia przez porzuconego);
- organizację obozowej formy wypoczynku dla dzieci, które nie ukończyły 13 roku życia;
- niezastosowanie się do regulaminów przewozowych w punkcie mówiącym o liczbie podopiecznych przypadających na jednego opiekuna;

<sup>48</sup> K.E. Dambach, *Mobbing w szkole*, Gdańsk 2003, s. 42.

- planowanie lub udzielanie tzw. czasu wolnego dzieciom do 15. roku życia, będących pod opieką wychowawcy, nauczyciela, opiekuna, w takich formach zorganizowanych, jak: kolonie, wycieczki, obozy, imprezy<sup>49</sup>.

## Podsumowanie

Reasumując, należy zwrócić uwagę na brak przejrzystości legislacyjnej w zakresie statusu prawnego nauczycieli. W gąszczu przepisów regulujących tę materię trudno w sposób klarowny i jednoznaczny określić, kto z nauczycieli i kiedy jest funkcjonariuszem publicznym, a komu status taki nie przysługuje. Sytuacja taka jest nie tylko niepożądana w sensie normatywnym, ale również w wymiarze praktycznym.

### Zakres ochrony i odpowiedzialności

Wyszczególnienie	Osoba pełniąca funkcję publiczną	Ochrona przysługująca funkcjonariuszom publicznym	Funkcjonariusz publiczny
Nauczyciel szkoły publicznej	TAK	TAK	NIE
Nauczyciel szkoły niepublicznej (uprawnienia szkoły publicznej)	TAK	TAK	NIE
Nauczyciel szkoły niepublicznej (bez uprawnień szkoły publicznej)	TAK	NIE	NIE
Nauczyciel akademicki	TAK	NIE	NIE
Nauczyciel i nauczyciel akademicki pracujący w administracji rządowej	TAK	TAK	TAK
Nauczyciel i nauczyciel akademicki orzekający w organach dyscyplinarnych	TAK	TAK	TAK
Dyrektor szkoły	TAK	TAK	NIE
Dyrektor szkoły w zakresie, w jakim upoważniony jest do wydawania decyzji administracyjnych	TAK	TAK	TAK
Rektor, prorektor, dziekan, prodziekan, kierownik instytutu, kierownik katedry	TAK	TAK	TAK

<sup>49</sup> L. Zieliński, S. Zielińska, *Odpowiedzialność prawna nauczyciela, wychowawcy, trenera, instruktora i animatora sportu dzieci i młodzieży wg stanu prawnego na dzień 31 maja 2009 r.*, <http://www.tkkf.pila.pl/pliki/materialy/odpowiedzialnosc.pdf> (1 I 2011).

Niczym nieuzasadnione jest zróżnicowanie nauczycieli w zakresie przysługującej im ochrony. Pozostawienie pewnej grupy nauczycieli poza ochroną, o jakiej mowa w art. 63 Karty Nauczyciela, jest nie tylko sprzeczne z aksjologią tej regulacji, ale i wewnętrznie niesprawiedliwe. Dlaczego nauczyciel uczący np. w publicznym przedszkolu miałby korzystać z ochrony, jaka przysługuje funkcjonariuszowi publicznemu, a jego kolega, uczący pełnoletnią młodzież w niepublicznym liceum, już nie – trudno racjonalnie uzasadnić.

Paradoks polega też na tym, że pewna kategoria nauczycieli (np. nauczycieli akademickich), mając status osób pełniących funkcje publiczne jednocześnie pozbawiona jest ochrony, jaką mają funkcjonariusze publiczni. Jest niedopuszczalne również, że inni nauczyciele, mimo że korzystają z ochrony takiej jak funkcjonariusze publiczni, oraz podlegają surowszej odpowiedzialności wynikającej z faktu, że są osobami pełniącymi funkcje publiczne – funkcjonariuszami publicznymi nie są.

W świetle powyższego nasuwa się jednoznaczny postulat *de lege ferenda*: każda osoba wykonująca zawód nauczyciela winna mieć *ipso iure* status funkcjonariusza publicznego i, przykładem innych grup zawodowych, winna być jednoznacznie wymieniona w regulacji art. 115 § 13 k.k. jako „nauczyciel i nauczyciel akademicki”.

## IS TEACHER A PUBLIC FUNCTIONARY? THE SCOPE OF PROTECTION AND LIABILITY OF TEACHERS IN POLISH PENAL CODE

---

(SUMMARY)

---

Teachers take advantage of the protection guaranteed to public functionaries while performing or in relation to their official duties. According to the survey, teachers often fail to react to acts of violence at school including violence directed to themselves as they do not feel competent enough to act against people demonstrating aggressive behavior. They are also not fully orientated in the mechanisms of the protection guaranteed to public functionaries as well as in its scope. Low legal awareness on the matter results in the fact that teachers not always know that they often balance just within the law and some of their activities (or omissions) are even against the law. They are also not fully aware of the fact that legal liability arising from the specificity of their profession is by nature broader than in the case of other professions. Should they be aware of such liability, there will always be numerous questions and doubts. This article constitutes an attempt to find the answers to the above questions. Simultaneously through a short description of typical crimes committed against teachers and offences committed in relation to the duties performed by teachers the article is a compendium of basic legal knowledge on the matter.

## LEHRER ALS AMTSTRÄGER? SCHUTZ- UND VERANTWORTUNGSUMFANG VON LEHRERN IM POLNISCHEN STRAFRECHT

▬ (ZUSAMMENFASSUNG) ▬

Die Lehrer während oder im Zusammenhang mit den ausgeübten dienstlichen Verpflichtungen nehmen die Rechte in Anspruch, die den Amtsträger zustehen. Wie aus durchgeführten Untersuchungen hervorgeht, reagieren die Lehrer auf Gewalt in Schulen nicht und einschließlich auf die Gewalt, derer sie selbst zum Opfer fallen, weil sie sich dafür nicht zuständig fühlen, Schritte gegen diejenigen, die die aggressiven Verhalten zeigen, zu unternehmen. Sie kennen sich auch nicht genau aus, was sind der Kern und der Umfang des Schutzes, die den Amtsträger zustehen. Das niedrige rechtliche Bewusstsein hat zur Folge, dass die Lehrer nicht immer darüber bewusst sind, dass sie sich selbst an der Grenze der Legalität bewegen, und dass ihre gewisse Handel (bzw. ihre Unterlassung) gesetzwidrig ist. Sie machen sich auch nicht voll klar, dass die Strafmündigkeit, die aus die Spezi?ität des von ihnen ausgeübten Berufs besteht, ist von Natur aus den anderen Berufsgruppen gegenüber umfassend. Wenn die das Bewusstsein sogar haben, ist es von Fragen und Zweifel nicht frei. Der vorliegende Artikel versucht eine Antwort auf die oben gestellte Frage zu finden. Gleichzeitig ist er, durch den kurzen Überblick über die typischen zum Schaden der Lehrer begehenden Straftaten sowie über die Straftaten, die bei der Erfüllung der Lehrpflichtungen begehen sind, ein eigenartiges Handbuch des juristischen Basiswissens in dem Bereich.